

РОЛЬ О. ВОЛНІНА У СТАНОВЛЕННІ А. МАКАРЕНКА ЯК ПЕДАГОГА

Полтава – визначний духовно-культурний осередок України. Багато наших земляків присвятили себе науці після закінчення Полтавського національного педагогічного університету, який є одним із найстаріших вищих навчальних закладів країни. Серед визначних випускників вишу – український радянський педагог і письменник, засновник авторської системи виховання Антон Макаренко. Великий вплив на формування його особистості мали викладачі і ректор О. К. Волнін.

Сьогодні роль Олександра Костянтиновича у становленні Макаренка-педагога досліджується, але ця тема не втрачає актуальності через свою широту і наявність невивчених фактів, які відкривають нові й нові горизонти наукових розвідок.

Життя і творчість Антона Семеновича вивчали такі науковці, як М. Д. Ярмаченко, В. В. Петровський, В. І. Семененко, Л. В. Конисевич та багато інших. Волніну присвятили свої праці А. М. Киридон, П. В. Киридон, Л. В. Крамущенко та ін. Вплив Олександра Костянтиновича на свого вихованця досліджувався і науковцями Полтавського педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Учительський інститут, який готував кадри для народної освіти, розпочав свою діяльність 1 липня 1914 р. Першим його директором (ректором) був талановитий педагог із передовими поглядами Олександр Костянтинович Волнін. Він народився у селянській родині в Ярославській губернії. У 1897 році закінчив Московську духовну академію. З 1897 по 1908 рр. викладав у Псковській та Київській духовних семінаріях, у жіночій гімназії та художньому училищі м. Києва. У 1909 році захистив дисертацію на ступінь магістра богослов'я. Одержав звання професора в духовній академії. Згодом він відійшов від релігії, отримав освіту історика в Київському університеті й розпочав діяльність директора Великосорочинської вчительської семінарії.

З відкриттям учительського інституту у Полтаві призначений директором (1914-1917 рр.). Із українізацією шкіл після 1917 року, на прохання самого О. Волніна, разом із іншими викладачами переведений до учительського інституту до м. Новомиколаєвськ. Викладав педагогіку, психологію та логіку, керував педагогічними конференціями. У 1921-1925 рр. – викладач В'ятського педагогічного інституту імені В. І. Леніна, засновник кафедри педагогіки і психології.

У 1925 році переїхав до Москви, викладає на робітфаці Академії комуністичного виховання імені Н. К. Крупської. Керував відділом освіти правління Північної залізниці. З 1927 року був викладачем російської мови у школі № 1 Ярославської залізниці. 6 вересня 1940 року одному

з перших із-поміж 25 учителів присвоєно звання заслуженого учителя РРФСР.

Помер у 1942 році у Москві, похований на цвинтарі Донського монастиря.

Коли О. К. Волнін очолив Учительський інститут у Полтаві, йому вдалося за короткий час сформувати невеликий, але дружній викладацький колектив. Заклад забезпечував історичну й філологічну підготовку випускників. В інституті панувала “високоінтелігентна й відверта атмосфера”, як підкреслювалось у прощальному листі викладачів інституту з приводу переведення О. К. Волніна на інше місце роботи в 1917 р.

З ініціативи директора інституту О. К. Волніна книгозбірня закладу регулярно поповнювалась іншомовними джерелами, які викладачі й студенти використовували для підготовки до занять та саморозвитку. Бібліотеку вишу було засновано разом із відкриттям Полтавського вчительського інституту 1914 року. Директор Олександр Костянтинівч власноручно склав список книг, які й сьогодні вважаються класичними та обов’язковими для вивчення в педагогічних вишах світу. Це твори В. М. Бехтерева, Я. А. Коменського, П. Ф. Лесгафта, Д. Локка, Й. Г. Песталоцці, І. М. Сеченова, К. Д. Ушинського. Вони й тепер є окрасою бібліотечного фонду вишу. Сам О. Волнін дарував книгозбірні свої праці. На одному з видань – “Празднование 100-летнего юбилея Отечественной войны 1812 года в В.-Сорочинской учительской семинарии им. Н. В. Гоголя: 25-27 августа 1912 г. / Под ред. А. Волнина. — Миргород, 1913” – зберігся дарчий напис “В фундаментальную библиотеку Полтавского учительского института. 25.VIII. 1917 г.” [1, с. 247].

Волнін неодноразово друкувався: “Мессія по зображенню пророка Ісаїї” (Київ, 1908, магістерська дисертація), “Народні переконання на святих і на церковні свята з точки зору християнського вчення про шанування святих і свят” (Київ, 1904), “Про відношення російського народу до війни” (Київ, 1905), “Християнське вчення об добродійність і сучасні прагнення до рівномірного розподілу благ земних” (Київ, 1907), “Святитель Димитрій, митрополит Ростовський” (Київ, 1909). Отож, Олександр Костянтинівч сам глибоко шанував книги і прививав любов до якісних видань своїм вихованцям.

На посаді директора доклав сил до створення навчальних аудиторій, фізичного, хімічного, природничо-історичного кабінетів, до обладнання гімнастичного містечка та двох бібліотек – фундаментальної та учнівської.

Одним із перших вихованців інституту за часів О. Волніна був великий педагог ХХ століття Антон Макаренко, який неодноразово говорив про вплив директора на формування своєї професійної позиції: “Він був завжди справжньою людиною і (...) виховував у нас найкращі людські прагнення” [2, с. 11].

Народився Антон Семенович 13 березня 1888 року в місті Білопілья Харківської губернії (нині районний центр Сумської області України). 1895 року семирічного Антона віддали в двокласне початкове училище. У січні 1901 року сім'я Макаренка переїздить у Крюків. Макаренко став учнем Кременчуцького чотирикласного міського училища. 1904 року він закінчив Кременчуцьке міське училище на "відмінно".

У 16 років Макаренко став слухачем однорічних педагогічних курсів при Кременчуцькому міському училищі, що мали на меті підготовку викладачів початкової школи. Після успішного закінчення курсів навесні 1905 р. він отримав свідоцтво, що давало право викладати в початковій школі. 1 вересня 1905 року приступає до роботи в Крюківському двокласному залізничному училищі. Він став учителем російської мови, малювання і креслення. А 1 вересня 1911 р. за розпорядженням інспектора народних училищ Херсонської губернії Антон Макаренко був переведений у залізничне училище на станції Долинська. Антон Семенович став вихователем в учнівському гуртожитку.

У серпні 1912 р. А. С. Макаренко вступає до вчительського інституту в Полтаві. Ця подія остаточно вирішує його долю.

Макаренко пізніше неодноразово буде згадувати про педагогічний колектив інституту. Антон Семенович досить часто публічно говорив про непересічний вплив на нього О. Волніна, відзначав його роль у гуманізації поглядів педагога, розвитку ціннісних орієнтацій, потреби у постійному професійному самовдосконаленні. Остання зустріч педагогів відбулася в лютому 1933 року на святкуванні 20-річчя школи № 1 Ярославської залізниці.

Маючи неабиякі педагогічні здібності у поєднанні з тактовністю, добропорядністю, професіоналізмом, у спогадах Антона Семеновича директор постає ідеальним наставником: "Багато зробив для мене та інших студентів Олександр Костянтинович. Він виховував у нас кращі людські устремління. У моєму ж педагогічному житті він створив найосновніші принципи та навички духу. У нього я запозичив основне положення моєї педагогічної віри: якомога більше вимог до людини і якомога більше поваги до неї" [3, с. 14].

Гідний учителя учень блискуче закінчив інститут у 1917 р., отримав золоту медаль і відповідну їй педагогічну характеристику – "видатний вихованець за здібностями, знаннями і працелюбством" [4, с. 138].

А. С. Макаренко створив два взірцевих педагогічних заклади – колонію Горького ("Педагогічна поема"), комуну ім. Дзержинського ("Прапори на баштах", "Марш 30-го року"). Тисячі правопорушників, дітей без нагляду не тільки підняв "із соціального дна, але й повернув до нормального життя, виховав їх передовими громадянами нашої Вітчизни".

А. С. Макаренко розробив теорію дитячого колективу, розкрив основні його ознаки, визначив стадії розвитку, шляхи формування і

методику використання виховних можливостей колективу. Згідно з ученням Макаренка, характерними ознаками стилю життя і діяльності дитячого колективу є: мажор, почуття власної гідності, здатність до орієнтування, почуття захищеності, здатність до гальмування, звичка поступатися товаришеві, єдність колективу.

Працюючи зі специфічним контингентом, видатний педагог приділяв велику увагу розумовому вихованню дітей і підлітків, а також удосконаленню педагогічного процесу в школі, поліпшенню навчально-виховної роботи. А. Макаренко завжди попереджував своїх вихованців: “Щоб я не чув таких розмов: навіщо мені школа, я й так учений”. Проводив зразкові уроки, часто відвідував уроки інших учителів, вивчав передовий педагогічний досвід.

Іван Андрійович Зязюн у своїй книзі пише: “А. С. Макаренко першим з вітчизняних педагогів поставив проблему педагогічної майстерності і блискуче її зреалізував теоретично і практично. Йому й присвячувався цей уперше осмислюваний, з невпевненими кроками до реалізації навчальний курс у педагогічних навчальних закладах Радянського Союзу” [4, с. 104].

Науковець наголошує, що парадоксальним явищем стало загострення критики А. С. Макаренка в період становлення демократичної системи у країнах колишнього Радянського Союзу за умов зростаючого впливу його ідей на розвиток педагогічної думки Заходу і Сходу. Науковій оцінці спадщини А. С. Макаренка заважають ідеологізація його педагогічної позиції, політичні нашарування у тлумаченні поглядів. Буде вкрай поспішним і помилковим відмовлятися від усього позитивного, що розробив талановитий педагог 60-70 років тому. У працях А. С. Макаренка розглянув широкий спектр проблем, пов'язаних із вихованням підростаючого покоління, серед них і проблеми виховання дітей у родині, оскільки, виховуючи дітей, нинішні батьки виховують майбутню історію нашої країни, а отже, й історію світу. Погляди вченого на сімейне виховання протягом його педагогічної діяльності зазнали еволюції, зумовленої соціально-економічними змінами у суспільстві.

А. С. Макаренка вважають видатним педагогом ХХ століття, чия діяльність і педагогічні погляди значно вплинули на становлення і розвиток виховних систем у різних країнах світу. Значущість його досвіду зі створення систем виховання молоді виходить за межі 20-30-х років минулого століття і ґрунтується на принципах гуманізму, соціальної рівності та свободи особистості. Макаренко створив нову філософію виховання, орієнтовану на олюднення як власне процесу виховання його суб'єктів – вихованців і вихователів, так і виховного середовища. Це філософія виховання сильної особистості, здатної протистояти труднощам життя, захистити його гуманістичні цінності та примножити їх власною причетністю і конкретною справою кожного вихованця. Формуванню таких поглядів сприяла зокрема і манера

викладання наставника А. Макаренка – Олександра Костянтиновича Волніна.

Звернення до учня в А. Макаренка сприймається як духовний заповіт кожному з нас. Кращі вихованці Антона Семеновича засвоїли його уроки, як і він особисто засвоїв уроки своїх учителів, зокрема О. К. Волніна [4, с. 142].

Досвід А. С. Макаренка розглядають сьогодні не лише як історичну цінність, як універсальну систему виховання, а й як інструмент вивчення, розуміння джерел багатьох проблем сучасного виховання молоді, як джерело створення ефективної системи соціального виховання, яка відповідала б актуальним потребам новітнього часу.

Отож, на становлення Макаренка-педагога та формування його поглядів значний вплив мав його наставник. Він передав Антону Семеновичу свої знання, любов до книги та вихованців. Макаренко неодноразово звертався до досвіду О. Волніна, публічно говорив про його роль у своєму житті. Можливо, саме завдяки Олександрові Костянтиновичу педагогіка має такого видатного теоретика і практика.

Нині про Антона Макаренка, першого видатного випускника інституту, нагадує меморіальна дошка з барельєфом на фасаді Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Створено кімнату-музей його імені, де зібрані і постійно поповнюються матеріали про його життя і діяльність. Але пам'ять про нього – це передусім освоєння його творчої спадщини, макаренківської традиції, що побутують у колективах багатьох навчальних закладів не лише України, а й світу.

Список використаної літератури

1. Орехова В. Перлини книжкового фонду бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка / В. Орехова // Рідний край. – 2011. – № 2 (25). – С. 247–250.
2. Киридон А. М. Волнін Олександр Костянтинович / А. М. Киридон, П. В. Киридон // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах : матеріали конф., присвяч. 80-річному ювілею ін-ту. – Полтава : Кларисса, 1995. – С. 10–12.
3. Крамущенко Л. В. Роль О. К. Волніна в житті А. С. Макаренка / Л. В. Крамущенко // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах. Матеріали конференції, присвяченої 80-річному ювілею інституту. – Полтава : Кларисса, 1995. – С. 12–15.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.